

Motion till riksdagen 2010/11:Ju225

av **Maria Abrahamsson (M)**

Försöksverksamhet med tv-sända rättegångar

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en försöksverksamhet med tv-sända rättegångar.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att avskaffa det generella fotograferingsförbudet i våra domstolar.

Motivering

I samma ögonblick som åtal väcks blir polisens förundersökningar offentliga, inklusive polisens videoinspelade förhör med misstänkta. Dagen då Anders Eklund åtalades för mord och våldtäkt på Engla Höglund och Pernilla Hellgren, kunde därför svenska folket i Aktuellt:s 21-sändning se och höra Eklund erkänna mordet på Hellgren. När SVT sedan rapporterade från själva rättegången tvingades samma tv-tittare hålla till godo med teckningar på Eklund och ljudupptagningar från rättssalen. Det är en ordning som för den intresserade allmänheten måste ha tett sig svårbegriplig.

Förklaringen till att medborgarna förvägras ta del av foton och filmer från rättegångssalarna är att det sedan över 60 år råder fotograferingsförbud i domstolar. Men efter decennier av tekniska landvinningar och av riksdag och regering genomförda reformer har fotograferingsförbudet blivit alltmer otidsenligt. Förbudet omöjliggör full öppenhet och insyn och utgör därmed också grogrund för misstroende från allmänhetens sida om hur rättskipningen går till i våra domstolar.

”En förhandling vid domstol ska vara offentlig” lyder huvudregeln i 5 kap. 1 § rättegångsbalken. Allt för att medborgarna själva ska kunna bedöma och granska domstolsmakten. Men ett stort och allvarligt hinder för principen om

Fel! Okänt namn på

öppenhet i domstolarna är att bara ett begränsat antal åhörare får plats i rätts-salen. I mer uppmärksammade mål tar stolarna inte sällan slut efter att anhöriga och medier intagit sina platser. Detta med följderna att allmänheten får vända i dörren. I praktiken blir därmed mediernas filtrerade och ofta dramaturgiskt utformade rapportering styrande för hur rättegången uppfattas och därmed också för människors förtroende för domstolarna.

Det enda riktigt effektiva sättet att säkerställa verklig insyn i den dömande verksamheten är att statsmakterna accepterar tv-sända rättegångar. Sedan bör det naturligtvis ankomma på domstolarna att från fall till fall och på objektiva grunder avgöra om rättegången ska tv-sändas. En sådan reform kan inte göras omedelbart utan förutsätter att ett antal juridiska och praktiska frågor löses. Därför bör en översyn påbörjas med sikte på att först inleda en försöksverksamhet med denna inriktning. I det sammanhanget kan inspiration hämtas från våra grannländer Norge, Finland och Danmark, där tv-sändningar från rättegångar redan förekommer.

Ompröva fotograferingsförbudet

För att tv-sända rättegångar ska kunna bli verklighet måste det generella bildupptagnings- och överföringsförbudet i 5 kap. 9 § rättegångsbalken upphävas. Förbudet var ifrågasatt redan när det infördes för över 60 år sedan. Motivet var att den tidens fotoblixtar orsakade rök och knallar samt att fotograferandet antogs orsaka den åtalade onödigt lidande. Det första motivet är uppenbart överspelat i dag. Det andra är också svagt med tanke på att domstolarna själva skulle ha makten över kamerorna och själva bestämma om rättegången ska tv-sändas, det vill säga att domstolarna hela tiden ska ha möjlighet att med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet förbjuda eller inskränka fotografering och filmning i rättssalen.

Ett färskt exempel på att fotograferingsförbudet är överspelat bjöd Jönköpings tingsrätt på tidigare i höst. På grund av det stora intresset för bedrägerirättegången mot Habo Finans, för övrigt det största ekobrottmålet i Sverige någonsin med närmare 800 målsägande, beslutade tingsrätten att hyra en aula på biblioteket. Därifrån kan den rättsintresserade – eller bara nyfikna – allmänheten följa förhandlingarna via storbildsskärmar.

Arrangemanget i Jönköping kan uppfattas som ett kreativt trixande från tingsrättens sida att lösa platsbristen i rättssalen. Allt i det goda syftet att leva upp till principen om att rättegångar som huvudregel ska vara offentliga. Storbildssändning av rättegångar har förekommit även tidigare i mycket uppmärksammade mål, trots att arrangemanget är svårt att förena med det 60 år gamla fotograferingsförbudet.

Sedan några år gäller att bild och ljud från förhandlingarna i framför allt tingsrätterna tas upp på band. Om domen överklagas spelas förhören med tilltalade, brottsoffer, vittnen, experter och andra förhörspersoner upp under hovrättsförhandlingarna. Upptagningarna finns tillgängliga i digital form och kan begäras ut av såväl parterna som medier och privatpersoner. Det kom knappast som någon överraskning att en part i ett mål ganska snart efter re-

formen lade ut tingsrättens filmade förhör med honom själv på nätet. Därefter kunde vem som helst titta på rättegångsfilmen i sin egen dator och även sprida filmen vidare. Också det exemplet visar på det orimliga i att hålla fast vid det sedan länge överspelade fotograferingsförbudet.

Förtroende förutsätter insyn

Varje gång en domstol meddelar en dom som går på tvärs med vad som brukar kallas det allmänna rättsmedvetandet naggas folks förtroende för domstolarna i kanten. Ibland är det lagstiftningen som inte är i fas med människors rättsuppfattning. En vanlig orsak till detta är folk inte vet vad som faktiskt har hänt under rättegången och vilket material som domstolen har grundat sitt avgörande på.

En friande dom i ett brottmål kan uppfattas som upprörande av en ej initierad allmänhet, men te sig fullt begriplig för den som har följt rättegången och själv kunnat iaktta att åklagarens vittnen gjorde ett osäkert intryck.

Generellt sett finns det skäl att tro att ökad kunskap – i detta fall inhämtad genom att följa rättegångar på tv – också leder till ökat förtroende. För att rättsväsendet ska åtnjuta förtroende räcker det inte att rättvisa skipas, allmänheten måste också kunna se att så sker.

Misstankar kan finnas att domstolen har fallit undan för tillfälliga opinioner eller för mer eller mindre uttalade önskemål från statsmakternas sida.

Det är inte givet att varje särskilt tv-sänd rättegång skulle stärka förtroendet för rättsväsendet. Om domare, nämndemän, advokater och åklagare missköter sig blir förhållandet snarast det motsatta. I så fall är det naturligtvis bra att missförhållandena avslöjas, vilket i sig är ett argument för tv-sända rättegångar.

Omsorgen om förhörspersoner förblir intakt

Den vanligaste invändningen mot tv-sända rättegångar är att målsägande och vittnen skulle bli nervösa och känna sådan psykisk press att de skulle lämna en sämre berättelse, och därmed försvåra utredningen i målet. Den risken finns. Men den är normalt sett av ganska marginell betydelse i förhållande till den anspänning som en rättegång under alla förhållanden innebär för en person som under hot om vite och polishämtning blir kallad att infinna sig i domstol. Om risken i något fall skulle vara mer påtaglig ska ju domstolen alltid kunna besluta att förhöret inte ska tv-sändas. Likaså ska möjligheten att hålla förhandlingar bakom stängda dörrar naturligtvis finnas kvar precis som i dag även om fotoförbudet mjukas upp.

Ett annat skäl som brukar åberopas mot tv-sända rättegångar är risken att kränkande eller brottsliga uttalanden offentliggörs via tv-mediet. Inte heller det argumentet väger särskilt tungt.

Fel! Okänt namn på

Skulle domstolen bedöma att det finns en sådan risk finns tekniska möjligheter att tv-sända med viss tidsfördröjning så att de förgräpliga uttalandena kan rensas bort.

Problematiken är dessutom inte ny. Vid radiosända inslag från rättegångar finns redan i dag exakt samma risk, vilket inte har medfört några större hanteringssvårigheter för vare sig Sveriges Radio, domstolarna eller parter.

I sammanhanget kan nämnas att Krigsförbrytartribunalen i Haag lägger ut alla förhandlingar på Internet för fri direktsändning i tv, allt för att säkerställa största möjliga insyn och öppenhet. För att tribunalen samtidigt ska kunna hantera eventuella redigeringsbehov som betingas av sekretesskäl eller av omsorg om brottsoffer och andra förhörspersoner läggs förhandlingarna ut med 30 minuters fördröjning. Vittnen som är i behov av skydd får vanligen sina röster och ansikten förvrängda genom teknisk manipulation.

I Norge gäller som huvudregel i brottmål ett förbud mot ljud- och bildupptagning för radio och tv. Men till skillnad från i Sverige är förbudet inte absolut. Domstolar kan medge undantag om den åtalade samtycker. Om samtycke saknas kan rättens ordförande ändå besluta att tv-sända rättegången. Detta under förutsättning att rättegången är av särskilt intresse eller att andra särskilda skäl föreligger samt att behandlingen av rättsaken inte kommer att påverkas negativt.

För att kunna upprätthålla ordningen även när tv-kameror tillåts i rättsalen kan norska domstolar besluta att bara tillåta stationära kameror, riktade mot domstolens professionella aktörer (domare, åklagare och advokater). Genom denna ordning har man på ett enkelt och effektivt sätt undanröjt risken för att rättegången förvandlas till en medial cirkus.

Riksdagens tv-sända debatter kan stå modell

Enligt samstämmiga uppgifter från riksdagens utredningstjänst och SVT Forum tv-sändes mellan 70 och 75 procent av riksdagens debatter under riksmötet 2009/10.

Det finns inga exakta uppgifter på tittarsiffror men SVT uppskattar att cirka 200 000 personer tittar någon gång per dag i mer än tre minuter på SVT Forums sändningar. Riksdagen lägger också ut utskottsförhör och EU-nämndens sammanträden för tv-sändning.

Det kan tyckas djärvt att jämföra riksdagsdebatter med rättegångar. Men i båda fallen är det fråga om statlig maktutövning som det är viktigt att medborgarna har förtroende för och som de därför måste få så mycket insyn som möjligt i. Självklart finns det gränser – tv-kamerorna kan bara få vara med under den offentliga delen av en rättsprocess.

Framför mig ser jag en ordning där Domstolsverket efter riksdagens föredöme, och förutsatt att domstolen i fråga inte har någon invändning, lägger ut tv-sändningar från landets rättegångar på Domstolsverkets hemsida. Då skulle i princip varje medborgare ges möjlighet att själv granska inte bara hur lagstiftningsmakten utövas, utan också domsmakten. Blotta medvetandet om att

Fel! Okänt namn på

den granskningen är möjlig skulle kunna stärka allmänhetens tilltro till rättsväsendet.

Stockholm den 20 oktober 2010

Maria Abrahamsson (M)